

spiritual sword in the context of cultural and educative of Kyiv–Mohyla academy. The archetype of free individuality's ethical value appears in the organizational principle of the academy's existence and in student's education in spirit of freedom and liberty. The archetype of wisdom is revealed not only in the research projects of Kyiv–Mohyla's professors but also became a pointer for G.Skovoroda's spiritual way. In the spiritual and educative activity of Kyiv–Mohyla academy a central place takes cordocentrism (philosophy of heart), a brilliant representative of which was G.Skovoroda.

Keywords: *archetype of the Ukrainian culture, archetype of the ethical value of free individuality, archetype of heart, archetype of word, archetype of sophity, Kyiv–Mohyla academy, metahistory.*

Ковальчук Н.Д., доктор философских наук, профессор кафедры философии, Киевский университет им. Бориса Гринченко (Украина, Киев), natalia.kovalczuk@gmail.com

Европейское образование Киево–Могилянской академии в контексте метаистории

Рассматривается духовная и образовательная деятельность Киево–Могилянской академии в контексте метаистории сквозь призму основных архетипов украинской культуры: архетип слова, архетип этической ценности свободной личности, архетип софийности и архетип сердца. Архетип слова выступает сквозной и символической структурой для всех периодов украинской истории и приобретает истинно меч духовный в контексте культурной и просветительской деятельности Киево–Могилянской академии. Архетип этической ценности свободной личности проявился как в организационных принципах существования самой академии, так и в воспитании студентов в духе свободы и волюнтаризма. Архетип софийности был воплощен не только в академических разработках профессоров Киево–Могилянской академии, но и стал образцом всего духовного пути философа Г.Сковороды. В духовной и просветительской деятельности Киево–Могилянской академии занимает ведущее место философия сердца с идеей внутреннего человека, ярким примером которой стал Г.Сковорода.

Ключевые слова: *архетип украинской культуры, архетип этической ценности свободной личности, архетип сердца, архетип слова, архетип софийности, Киево–Могилянская академия, метаистория.*

* * *

УДК 351.862

Михайльова К. Г.

Национальный педагогический университет
им. М.П. Драгоманова (Украина, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com;

Савош Г. П.

Национальный педагогический университет
им. М.П. Драгоманова (Украина, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

Виховний процес у ВНЗ України: сучасні пріоритети та практичні результати

Освіта розглядається як соціальний інститут, завдяки якому функціонує соціально–генетичний механізм відтворення суспільства в цілому, а також держави та її інституцій. Він значною мірою визначає та забезпечує становлення й удосконалення особистості, розробку й передачу нових знань, рух надбань культури від покоління до покоління тощо.

Ключові слова: *освіта, соціальний інститут, виховний процес, ВНЗ.*

Сучасне українське суспільство знаходиться на шляху значних трансформаційних змін, що відбуваються в усіх соціальних інститутах: старі принципи їх функціонування змінюються, модернізуються механізми соціальної взаємодії та її принципи, ми стаємо свідками зміни пріоритетів у їх функціональному навантаженні тощо. Освіта в цьому контексті не є виключенням. Традиційно її розглядають як соціальний інститут, завдяки якому функціонує соціально–генетичний механізм відтворення суспільства в цілому, а також держави та її інституцій. Звісно, він значною мірою визначає та забезпечує становлення й удосконалення особистості, розробку й передачу нових знань, рух надбань культури від покоління до покоління тощо.

Саме рішення такого кола проблем є вельми актуальним для сучасного українського суспільства, яке під впливом факторів глобалізації та інтернаціоналізації

світового співтовариства прямує шляхом пошуку відповідних національних пріоритетів та форм і методів їх втілення у життя.

Відповіді на поставлені суспільними трансформаціями завдання багато в чому залежать від типу особистості, який буде домінувати в українському суспільстві, від тих рис та якостей, які складуть основу сучасних та майбутніх соціальних практик соціальних суб'єктів.

Безумовно, особливе місце тут посідає вища освіта, яка за своєю суттю формує не тільки людину як особистість, але й як професіонала, і на сьогоднішній день охоплює близько вісімдесяти відсотків випускників шкіл. Але не можна проігнорувати той факт, що сучасні соціальні умови формують новий тип студента, з новими потребами та вимогами, а відповідно вища освіта має використовувати такі форми та методи виховання, які б відповідали багатосуб'єктному “замовленню” на особистість.

Витоки розгляду зазначеного кола питань сягають соціологічних ідей М.Вебера, Дж.Дьюї, Е.Дюркгейма, М.Мід, Дж.Макгрегора, Ч.Бернарда [1; 2]. Поглибленню уявлень про шляхи впливу на процеси самовиховання, самореалізації особи, її ціннісних орієнтацій сприяли роботи В.П. Андрущенко, І.М. Гавриленка, Є.І. Головахи, В.І. Муляр, А.Г. Здравомислова, В.Л. Оссовського, О.П. Стародубцевої, В.І. Лозового [3; 4; 5; 6]. Питаннями адаптації молоді до реалій сьогодення у різних сферах життєдіяльності присвячували свої роботи А.В. Подосьян, В.Г. Вовк, Т.І. Заславська, М.І. Медведєва, Ф.Р. Філіпов [7; 8]. Соціологічні розмірування щодо проблем вищої школи, і зокрема виховного процесу, можна побачити у роботах М.Д. Євтушенка, О.Г. Романовського, Є.А. Подольської, В.Г. Городяненка [9]. Дослідженням теоретико–методологічних проблем організації виховної роботи у вищих навчальних закладах та особливостями організації роботи з студентською молоддю в умовах суспільних змін займаються такі вчені, як В.І. Астахова, К.Г. Михайльова, Л.О. Белова, К.В. Астахова, Л.Г. Сокурянська та інші [10; 11; 12; 13; 14; 15]. Але ключові пріоритети виховання у ВНЗ та його результативність ще залишаються одними з найзатребуваніших дослідницьких напрямків.

Безумовно, виховання у вищому навчальному закладі безпосередньо пов'язане з соціокультурним середовищем, що формується суспільством взагалі. Воно набуває особливих рис на сучасному етапі розвитку українського суспільства, яке характеризується процесами трансформації, модернізації та постмодернізації, що суттєво впливає на характер та зміст механізмів виховання [16].

Оскільки перетворенню піддаються всі сторони життєдіяльності соціуму, хоч і в різній мірі, то в літературі пропонується термін “системна трансформація”, під якою розуміють “поступові зміни, перетворення суспільних структур, у рамках яких можуть співіснувати паралельно як старі, так і нові елементи. При цьому відбувається поступова трансформація колишніх структур у нові, виникають нові соціальні структури” [16; 17].

У процесі трансформації неминуче ініціюються соціальні нововведення, які вступають у контакт із попередніми структурами й продукують кінцевий результат як компроміс між дійсним і можливим, між

прогресом і консерватизмом. Нововведення, як компонент трансформації, підкоряються загальним закономірностям виникнення й функціонування нововведень.

За таких умов формування особистості, її соціалізація і виховання набувають суперечливого характеру, бо механізми та регулятори цих процесів змінюються різними темпами і не завжди відповідають негайним потребам суспільства й особистості. Ускладнює ці процеси багатоплановий характер трансформаційних змін. Так, С.Катаєв виокремлює декілька аспектів трансформації [17, с. 24–25]:

– внутрішньо-системний аспект (охоплення трансформацією економічної, соціальної, політичної, культурологічної й іншої сторін громадського життя);

– глобалістський аспект (наявність трансформації не в одній окремо взятій країні або невеличкій групі країн, наприклад, постсоціалістичних. Трансформація в Україні є елементом всесвітньої трансформації);

– різнорівневий аспект (трансформація в особистісній сфері, а також у соціальній, індивідуальній та суспільній);

– регіональний аспект (наявність трансформації у різних регіонах, столиці й провінції, місті й селі);

– методологічний, гносеологічний аспекти (трансформації охоплені власне закономірності перетворень, норми, цінності й критерії оцінки).

Для реалізації завдань виховання ці аспекти набувають особливої значущості, бо створюють середовище, що формує ключові вимоги до особистості та її властивостей.

Ключовим аспектом соціальної трансформації виступає модернізація. У широкому змісті вона позначає будь-які прогресивні зміни. У сучасній літературі цей термін використовують для позначення змін у суспільстві за останні двісті років, маючи на увазі перехід від традиційного суспільства до індустріального.

Теорія модернізації має різні модифікації, але основна дихотомія – традиційного й модернізаційного суспільства дозволяє систематизувати факти, будувати моделі виховної роботи відповідно до тих змін, що мають місце в сучасному суспільстві.

Наприклад, відповідно до концепції Ш.Ейзенштадта, традиційне суспільство – це статичне, мало-диференційоване, малоспеціалізоване суспільство з низьким рівнем урбанізації й писемності. Для традиційного суспільства характерні громада, культурні традиції; соціальні зміни спонтанні, неусвідомлені; свобода особи обмежена. За таких умов виховання реалізується виключно завдяки “суб’єкт–об’єктивним” стосункам.

Сучасне або модернізоване суспільство диференційоване, урбанізоване, освічене, інформоване засобами масової інформації. Культура динамічна, орієнтована на розвиток, інновації. Соціальний тип особистості, властивий для такого суспільства характеризується раціоналізмом, індивідуалізмом, прагненнями до змін, мобільності, самовдосконалення. Тобто, у такому суспільстві виховання набуває “суб’єкт–суб’єктивного” характеру, значної індивідуалізації тощо.

Взагалі ми вважаємо доцільним погодитися з К.Кумаром, який зробив спробу з’єднати основні мотиви роздумів та доказів О.Конта та М.Вебера з ідеями Т.Парсонса та сучасних соціологів. На його думку, своєрідність “сучасності” визначають п’ять основних принципів [18], першим з них є принцип індивідуалізму. Людина в цьому суспільстві вільна від групових зв’язків та залежностей, які їй нав’язувалися раніше, вона володіє широкими правами не тільки громадянина, члена суспільства, але й як особистість, яка сама вирішує, яким чином формувати свою біографію, маючи різноманітні зразки влаштування життя та кар’єри, а також особисто несе відповідальність за свої успіхи та поразки.

Другим є принцип диференціювання, тобто вибір із великої кількості варіантів, із різних можливих рішень в усіх сферах життя. Це стосується, перш за все, трудової діяльності, в якій проявляються все більша спеціалізація, велике розмаїття професій, що вимагають від людини різних навичок, компетенції, освіти.

Третій принцип – це раціональність: апофеоз розуму, логіки, розрахунку, об’єктивності, ефективності. Це стосується, перш за все, функціонування організацій та інститутів. Це також знаходить вираження в легалізації, легітимності різних організацій та інститутів, у суворому додержанні законів і процедур.

Четвертий принцип – це економізм. Він вказує на той вид людської активності, яким пронизане усе соціальне життя в сучасній формації та який надає своєрідну тональність сучасному суспільству.

П’ятий принцип – це експансивність. Сучасний образ соціального життя має тенденцію до розширення в просторі. Однак, експансія “сучасності” йде не тільки вище, але й глиб. Вона пронизує всі сфери життя, змінюючи смаки, натуру, звички, норми моралі, художні стилі, масову культуру.

Означені риси сучасності все активніше заявляють про себе в Україні, що й необхідно враховувати в вихованні: відповідно до цих принципів мають змінюватися змістовні та організаційні аспекти виховної роботи у ВНЗ.

Наявність в Україні ознак соціокультурної трансформації, тобто поява нових моделей мислення й соціальних відносин, свідчить про необхідність переходу до рішення завдань наступного періоду, що умовно можна назвати “посмодернізація” (теорії Дж.Александера, Р.Арона, Д.Белла, А.Тоффлера, де узагальнювалися результати постмодернізаційних процесів), однією з моделей якої виступає “цивілізація третьої хвилі” А.Тоффлера, що має такі риси [19]:

– нова супереконімічна система розвивається при скореними темпами, її функціонування безпосередньо залежить від інформації й знань;

– нова система заснована не на масовому виробництві, а на гнучкому споживанні продукції, що виробляється невеликими партіями, але не перевищує вартість масової продукції, що можливо завдяки впровадженню інформаційних технологій;

– традиційні фактори розвитку виробництва (праця, сировина, капітал) втрачають своє значення й витісняються символічними знаннями;

– одиницею обміну стають не металеві й паперові гроші, а інформація. Капітал здобуває рухливість, кількість його джерел збільшується;

– товари й послуги систематизуються, що вимагає постійного розширення й перегляду стандартів. Це провокує боротьбу за контроль над інформацією, що визначає стандарти;

– бюрократичні структури витісняються дрібними неієрархізованими тимчасовими союзами. Бюрократична організація знання змінюється вільним по током інформації;

– зростають кількість і різноманітність організаційних форм;

– зникає взаємозаміна працівників, кожен працівник стає власником “засобів виробництва” і одержує повну інформацію про їхнє функціонування;

– формується новий тип працівника – творчий тип, що поєднує в собі знання, ініціативу й здатність втілювати ідеї в життя;

– створення суспільного багатства розглядається як циклічний процес, методика керування яким включає комп’ютерний моніторинг і постійне поглиблення наукового й екологічного знання;

– цикл створення суспільного багатства поєднує роз’єднаних індустріальним виробництвом виробника й споживача. Останній грає свою роль, забезпечуючи споживчий попит і необхідну виробничу інформацію;

– нова система розвивається одночасно на локальному й глобальному рівні. Потужні технології дозволяють зробити на локальному рівні те, що за старих часів можна було зробити тільки на рівні державної політики.

В.Танчер виявив такі ознаки означеного процесу, характерні для України [20, с. 4–5]:

– плюралізація й індивідуалізація життєвих стилів, розмаїтість культурних форм, їх релятивізація;

– розмивання соціальної структури у традиційних критеріях, зникнення класово–станової ієрархії; нерівність перестає бути негативною характеристикою й здобуває ознаки “несхожості”, “іншості”. Виникають нові диференціації співтовариств, на інших підставах;

– втрачаються цінності соціальної мобільності через відмову від однозначної шкали соціального престижу (професія, освіта, місце проживання);

– формується стан суспільства, що, долаючи колишнє розшарування на групи й страти, стверджується на базі людських агрегацій, які формуються за ознаками подоби смаків, культури, життєвих стилів, певних характерних рис;

– амбівалентність масової свідомості, що проявляється в електоральній поведінці; відсутність соціально–станової ідентифікації політичних партій, суспільних рухів;

– розпад метанарацій (“великих учень”), руйнування старих систем, традиційних ідейно–ціннісних утворень (концепцій), на основі яких пояснювався;

– зовнішній світ тоталітаристського світогляду, універсальної історичної концепції й т.д. – зміни у культурній ієрархії, плюралізація субкультур, глобалізація й універсалізація “масової культури”, інформаційних і комп’ютерних систем.

Такі тенденції народжують протиріччя, які безпосередньо стосуються ВНЗ. Так, з одного боку, важливою

рисою постмодернізму є глобалістська свідомість, вихід за національні рамки в сфері інформаційного обміну (розширення мережі Інтернет й інших інформаційних мереж, поява численних факультетів і спеціальностей з інформаційних технологій тощо). З іншого боку – посмодернізація ставить проблему продукування знань, інформації. Зростає інтерес до навчання, що підвищує престиж освіти, прагнення до оволодіння спеціальними навичками, пов’язаними із сучасними соціальними технологіями.

Престиж професій також вказує на постмодернізаційний характер потреб. З керування машинами акцент переноситься на керування людьми, тому популярними професіями стають юрист, економіст, менеджер тощо.

Очевидно, що процеси трансформації, модернізації й постмодернізації, що мають місце в українському суспільстві, створюють особливі суперечливі умови для формування особистості. До них, на наш погляд, можна віднести: культурну невизначеність (яка призводить до аномійного стану суспільства); фрагментарність соціального буття; деканонізацію; поверхневість (домінування повсякденності як центру буття) тощо.

За таких умов, на думку А.Інкелеса, виникає синдром “сучасної особистості”, який складається з дев’яти ознак [18]: відкритість назустріч інноваціям та змінам; усвідомлення чисельності існуючих думок та поглядів, готовність висловлювати та обґрунтовувати особистісну думку та водночас терпимість та толерантність до інших; концентрація уваги скоріше на майбутньому, ніж на минулому; відчуження суб’єктивної сили; прагнення передбачувати майбутні події та планувати свої майбутні дії; довіра до соціального порядку; визнання неминучості існуючої нерівності в розподілі благ, цінностей, привілеїв на основі ясно виражених принципів; самовдосконалення, освіта; повага до достоїнств інших людей. Штомка у цьому контексті підкреслює, що “екстенціональне положення людини в сучасному суспільстві... дає людині свободу, автономію, багаті життєві шанси, але за умов постійної необхідності приймати рішення, робити вибір і нести за все це повну відповідальність” [18].

Формування такої особистості – завдання суспільства та його соціальних інститутів, зокрема освіти. В умовах трансформації та модернізації соціальні регулятивні механізми значною мірою сконцентровані в правовій сфері, бо вона є більш універсальною та усталеною порівняно з іншими соціальними регуляторами. Саме тому важливим, на наш погляд, постає аналіз законодавчої бази виховного процесу в системі вищої освіти України.

Оскільки виховання і освіта – це ключові сфери розвитку особистості, суспільства та держави, то правові норми, які регулюють їх розвиток, мають стратегічне та принципове значення. Саме вони значною мірою детермінують характер та цілеспрямованість виховного процесу в сучасному суспільстві взагалі та у вищих навчальних закладах зокрема.

Аналіз правових, особливо законодавчо–нормативних, документів демонструє, що питанням виховання приділяється в Україні значна увага. Так, на закріплення позитивних змін у сфері вищої освіти та визначення основних вимог щодо її подальшого розвит-

ку спрямований Закон України “Про вищу освіту” [21]. Цей закон спрямований, у першу чергу, на забезпечення як права громадянина на освіту, яке закріплене у ст. 53 Конституції України, так і потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях.

Стосовно процесу виховання у вищій школі йдеться в ст. 51 цього документа “Обов’язки педагогічних та науково-педагогічних працівників”. Зокрема зазначається, що, окрім постійного підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності та наукової кваліфікації, окрім забезпечення високого науково-теоретичного та методичного рівня викладання дисциплін, педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов’язані додержуватися педагогічної етики та моралі, а саме: поважати гідність інших; бути достойним прикладом для осіб, що навчаються; шанобливо ставитися до громадян, дотримуватися високої культури спілкування; не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію педагогічного працівника [6]. Тобто, сама особистість викладача має стати гарантом гідного громадянського виховання молоді у вищих навчальних закладах.

У Законі зазначено, що працівники вищих навчальних закладів зобов’язані прищеплювати особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України. Але ці положення в значній мірі є відображенням традиційного стану українського суспільства, що може народжувати окремі протиріччя в суспільному житті.

У цьому ж законі зазначені й основні напрямки розвитку виховного процесу у вищій школі, а саме: по-перше, заходи для розвитку духовності, виховання патріотизму та поваги до історичної спадщини українського народу, впровадження у свідомість молоді загальнолюдських моральних цінностей, виховання оптимізму та впевненості кожної людини у своєму майбутньому, становлення здорового способу життя; по-друге, сприяння утвердженню в свідомості осіб, що навчаються, історично притаманних українському народові високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової духовної спадщини; і, по-третє, забезпечення утвердження Конституції як Основного Закону країни, конституційних положень про те, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість є найвищою соціальною цінністю.

Таким чином, на макрорівні приділяється увага питанням виховання у вищих навчальних закладах з урахуванням соціальних пріоритетів суспільства. Поряд з цим, можна говорити, що існує суб’єктна диференціація нормативно-правових документів відносно виховання у ВНЗ. Наприклад, як ще один засіб реалізації основних напрямків виховного процесу у вищій школі розглядається студентське самоврядування. Вже в “Положенні про державний вищий навчальний заклад” від 05.09.1996 р. (№1074) у редакції від 13.08.1999 р. питанню студентського самоврядування відведено окремий розділ (ст. 49–57). Зокрема у п.49 вказаного документа зазначається, що “студентське самоврядування у вищому навчальному закладі функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов’язків та

захисту їх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника”.

Отже, теза про необхідність у вищій школі готувати не просто висококваліфікованих фахівців будь-якої галузі, а формувати особистість громадянина, готувати до організаційної та адміністративної роботи в демократичній державі, є законодавчо затвердженою. Більше того, законом передбачено засоби розв’язання такого завдання, серед яких чільне місце посідає студентське самоврядування як школа активного демократичного саморозвитку студентства та, певною мірою, його громадського гартування.

Ця законодавча позиція стає більш чіткою при розгляді завдань, які покладені на студентське самоврядування (п.52). “Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- 1) Забезпечення і захист прав та інтересів студентів.
- 2) Забезпечення виконання студентами своїх обов’язків.
- 3) Сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів.
- 4) Сприяння у створенні необхідних умов для проживання і відпочинку студентів.
- 5) Створення різноманітних студентських гуртків, товариств, об’єднань, клубів за інтересами.
- 6) Організація співробітництва із студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями.
- 7) Сприяння проведенню серед студентів соціологічних досліджень.
- 8) Сприяння працевлаштуванню випускників.
- 9) Участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами”.

При аналізі цих завдань видно, що студенти одержують можливість вирішувати всі питання організації власного та суспільного життя у вищих навчальних закладах самостійно, з позиції власних інтересів. Організація студентського самоврядування є засобом цивілізованого, демократичного протистояння адміністративній монополії на владу у вищих навчальних закладах, що є важливим із точки зору формування особистості студента. Саме тут, на наш погляд, простежуються постмодернізаційний потенціал студентства. Бо надання широкого спектру прав студентському самоврядуванню спрямоване саме на формування нової генерації творчих професіоналів, здатних вирішувати не тільки вузько професійні, але й соціальні та глобальні проблеми.

Таким чином, нормативно-правова база, поряд з моральними нормами формує ключові пріоритети виховної роботи у вищих навчальних закладах. При цьому, ефективність цієї роботи, як свідчать дослідження [15] не досить висока.

Безспірно, що вища освіта сьогодні має цінність для студентства з точки зору його професійного становлення та особистісного росту. Тому принципово важливим вбачається питання про те, наскільки українські вищі навчальні заклади сприяють розвитку інтересів

студентів. Дослідження демонструють*, що, на думку студентів, в рамках навчання у ВНЗ максимально розвиваються їх професійні інтереси (2,6 бала за 3–х бальною шкалою), освітні (2,5 бала), комунікаційні та інтереси в сфері самореалізації (по 2,4 бала). Проблемну зону складають творчі та загальнокультурні інтереси, розвиток яких оцінюється студентами значно нижче (лише 28% та 30,3% студентів відповідно стверджують, що навчання у ВНЗ сприяє розвитку цих інтересів).

З точки зору особистісного росту, який є принципово важливим як для студента, так і для суспільства, вищий навчальний заклад, на думку студентів, сприяє формуванню їх активної життєвої позиції (3,1 бала за 4–бальною шкалою), цілеспрямованості, потреб, мотивів, інтересів, ідеалів (2,9 балів), становлення до суспільства, праці, людям (2,7 балів), ціннісних орієнтацій (2,5 балів). При цьому сучасні українські студенти, за особистісними оцінками, мають в цілому недостатній рівень етичної свідомості та поведінки (56,3% студентів), громадянської, політичної свідомості та поведінки (52,2%), правосвідомості (49,6%), а також низький рівень культури, форм та засобів культурного самоствердження (46,2%).

Безумовно, треба враховувати деяку критичність в оцінках студентів, але треба, на наш погляд, звернути увагу і на проблемні зони у виховній роботі ВНЗ.

Поряд з цим, важливим постає і питання про соціально значущі якості, формування яких дозволяють особистості студента стати успішним. Безумовно, ВНЗ має тут значний вплив. Дослідження демонструють, що у групі лідируючих за затребуваністю у ВНЗ якостей комунікабельність (43,4%), цілеспрямованість (36,4%), самостійність (32,9%), працьовитість (31,7%) та вміння пристосуватися (31,3%). Саме ці якості дозволяють студентам реалізовувати їх плани у ВНЗ.

Наступна група якостей – ті, які досить слабо затребувані сьогодні у ВНЗ – дисциплінованість, вміння організувати себе та відповідальність (від 29,3% до 25,3%). Ця група викликає деяку тривогу: саме вони являються, на нашу думку, “універсальними” у плані соціальної взаємодії, підтримки соціального порядку та соціального контролю.

Третя група – практично не затребувані якості – вміння творчо мислити, ініціативність та високий рівень культури (від 21,8% до 9,7%). Ця група також звертає на себе увагу, в сучасних умовах практики та теоретики все більше говорять про необхідність розвитку творчого потенціалу, про унікальність людського ресурсу, про необхідність активної позиції особистості. І ось в таких умовах, на думку українських студентів, в сучасному ВНЗ немає потреби у проявах саме цього кола якостей.

В загалі можна стверджувати, що сучасний ВНЗ ще зберігає свою інерційність і не повністю адаптувався до вимог сучасного суспільства. Зміна ситуації – одне з першочергових завдань сучасної освіти.

* Дослідження проводилося Харківським гуманітарним університетом “Народна українська академія” в рамках міжнародного проекту “Студент 21 століття: соціальний портрет на фоні суспільних трансформацій”. В рамках дослідження опитано 2774 студента вищих навчальних закладів України. Вибірка репрезентативна за регіоном, типом вищого навчального закладу, напрямом підготовки та курсом навчання.

Список використаних джерел

1. Дьюї Дж. Моральні принципи в освіті / Пер. з англ. М.Олійник; Центр, гуманіт. дослідж. Львів, нац. ун-т ім. І.Франка. – Л.: Літопис; Освіта, 2001. – 30 с.
2. Дюркгейм Э. Педагогика и социология // Социология. – М., 1995. – 278 с.
3. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть: (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2001. – №1.
4. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Х., 1997.
5. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема // Філософсько-культурологічний аналіз. – Житомир: ЖПІ, 1997.
6. Стародубцева О.П., Клименко О.П. Концептуальний підхід до організації виховної роботи зі студентами Луганського педагогічного училища і сучасні напрями педагогічної діяльності викладачів вищих навчальних закл. I–II рівнів акредитації // Наук.-метод. зб. – Луганськ, 2001. – Вип.1.
7. Вовк В. Шляхи та форми наукового забезпечення ефективного підготовки майбутніх фахівців в умовах вищих навчальних закладів // Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість: 36. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (22–24 квіт. 1998 р., Київ) / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1998. – С. 29–30.
8. Медведєв М.И., Подосьян А.В. Мотивация генерирования новых творческих целей и деловой активности студентов в системе высшего образования // Молодь в умовах нової соціальної перспективи: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 18–19 квіт. 2001 р.) / Житомир, представництво Відкр. міжнар. ун-ту розв. людини “Україна” та ін. – Житомир, 2001. – С. 147–148.
9. Подольська Є.А., Назаркіна В.М., Яковлев А.О. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті / Монографія. – Харків: Вид-во НФАУ “Золоті сторінки”, 2002. – 235 с.
10. Астахова В.І., Михайльова К.Г., Овакімян О.С. Формування громадянської позиції студентства в умовах розвитку української державності (за матеріалами соціологічного дослідження): Посіб. для тьюторів акад. груп / АПН України, Ін-т вищ. освіти, Харк. облдержадмін. Голов. упр. освіти і науки, Нар. укр. акад. – Х., 2002. – 28 с.
11. Белова Л.А. Высшее техническое образование в Украине: состояние, проблемы, перспективы // Ученые записки Харьковского гуманитарного института “Народная украинская академия”: Сб. науч. тр. / ХГИ “НУА”. – Х., 1996. – Т. 2. – С. 27–36.
12. Белова Л.А. Структурные изменения в высшем инженерно-техническом образовании региона // Структура освіти в регіоні: проблеми оптимізації: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–14 груд. 1996 р. / Харк. гуманіт. ін-т “Нар. укр. акад.” та ін. – Х., 1996. – С. 35–36.
13. Михайлева Е.Г., Овакімян О.С. Высшее образование в частных вузах постсоветского пространства: взгляд студентов: (По материалам междунар. сравн. исслед.); АПН Украины. Ин-т высш. образования, Нар. укр. акад. Лаб. проблем высш. шк. – Х., 2002. – 36 с.
14. Сокурская Л.Г. Студенчество на пути к другому обществу. – Х.: Изд-во ХНУ им. Каразина, 2006. – 276 с.
15. Студент 21 века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций. – Х.: Изд-во НУА, 2010. – 408 с.
16. Ручка А. Особенности системной трансформации современного украинского общества // Современное общество. – 1994. – №4. – С. 14.
17. Катаев С.Л. Українське суспільство. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2005. – 197 с.
18. Штомпка П. Социология. Теория современного общества. Пер. С польск. С.М. Червоной. – М.: Логос, 2005. – 664 с.
19. Тофлер. 3 волна.
20. Танчер В.О., Кучеренко О. Політичні партії та рухи у світі “ситуації постмодерну”. – К., 1997.
21. Про вищу освіту: Закон Верховної Ради України від 17.01.2002 р. №2984-III // Вища освіта в Україні: Нормат.-прав. регулювання / М-во юстиції України, М-во освіти і науки України; За заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського. – К.: Форум, 2003. – С. 175–232.

References

1. D'jui' Dzh. Moral'ni pryncypu v osviti / Per. z angl. M.Olijnyk;

Centr, gumanit. doslidzh. L'viv, nac. un-t im. I.Franka. – L.: Litopys; Osvita, 2001. – 30 s.

2. Djurkgejm Je. Pedagogika i sociologija // Sociologija. – M., 1995. – 278 s.

3. Andrushhenko V. Osnovni tendencii' rozvytku vyshhoi' osvity Ukrainy na rubezhi stoli't': (Sproba prognostychnogo analizu) // Vyshha osvita Ukrainy. – 2001. – №1.

4. Lozova V.I., Trocko G.V. Teoretychni osnovy vyhovannja i navchannja. – X., 1997.

5. Muljar V.I. Samorealizacija osobystosti jak social'na problema // Filosofs'ko-kul'turologichnyj analiz. – Zhytomyr: ZhITI, 1997.

6. Starodubceva O.P., Klymenko O.P. Konceptual'nyj pidhid do organizacii' vyhovnoi' roboty zi studentamy Lugans'kogo pedagogichnogo uchylshha i suchasni naprjamy pedagogichnoi' dijal'nosti vykladachiv vyshhyh navchal'nyh zakl. I-II rivniv akredytacii' // Nauk.–metod. zb. – Lugans'k, 2001. – Vyp.1.

7. Vovk V. Shljahy ta formy naukovoogo zabezpechennja efektyvnoi' pidgotovky majbutnih fahivciv v umovah vyshhyh uchbovyh zakladiv // Molod', osvita, nauka, kul'tura i nacional'na svidomist': 36. materialiv Vseukr. stud. nauk.–prak. konf. (22–24 kvit. 1998 r., Kyi'v) / Nac. ped. un-t im. M.P. Dragomanova. – K., 1998. – S.29–30.

8. Medvedev M.I., Podos'jan A.V. Motivacija generirovanija novykh tvorcheskikh celej i delovoj aktivnosti studentov v sisteme vysshego obrazovanija // Molod' v umovah novoi' social'noi' perspektivy: Materialy III Mizhnar. nauk.–prak. konf. (Zhytomyr, 18–19 kvit. 2001 r.) / Zhytomyr, predstavnytvo Vidkr. mizhnar. un-tu rozv. ljudyny "Ukrain'na" ta in. – Zhytomyr, 2001. – S.147–148.

9. Podol's'ka Je.A., Nazarkina V.M., Jakovlev A.O. Osvita jak chynnyk rozvytku osobystosti v sociokul'turnomu konteksti / Monografija. – Harkiv: Vyd-vo NFAU "Zoloti storinky", 2002. – 235 s.

10. Astahova V.I., Myhajl'ova K.G., Ovakimjan O.S. Formuvannja gromadjans'koi' pozycii' studentstva v umovah rozvytku ukrai'ns'koi' derzhavnosti (za materialamy sociologichnogo doslidzhennja): Posib. dlja t'jutoriv akad. grup / APN Ukrainy, In-t vyshh. osvity, Hark. obl'derzhadmin. Golov. upr. osvity i nauky, Nar. ukr. akad. – X., 2002. – 28 s.

11. Belova L.A. Vysshee tehnicheское obrazovanie v Ukraine: sostojanie, problemy, perspektivy // Uchenye zapiski Har'kovskogo gumanitarnogo instituta "Narodnaja ukrainskaja akademija": Sb. nauch. tr. / HGI "NUA". – X., 1996. – T.2. – S.27–36.

12. Belova L.A. Strukturnye izmenenija v vysshem inzhenerno-tehnicheском obrazovanii regiona // Struktura osvity v regioni: problemy optymizacii': Materialy mizhnar. nauk.–prak. konf., 12–14 grud. 1996 r. / Hark. gumanit. in-t "Nar. ukr. akad." ta in. – X., 1996. – S.35–36.

13. Mihajleva E.G., Ovakimjan O.S. Vysshee obrazovanie v privatnykh vuzakh postsovetskogo prostranstva: vzgljad studentov: (Po materialam mezhdunar. sravn. issled.); APN Ukrainy. In-t vyshh. obrazovanija, Nar. ukr. akad. Lab. problem vyssh. shk. – X., 2002. – 36 s.

14. Sokurjanskaja L.G. Studenchestvo na puti k drugomu obshhestvu. – H.: Izd-vo HNU im. Karazina, 2006. – 276 s.

15. Student 21 veka: social'nyj portret na fone obshhestvennykh transformacij. – H.: Izd-vo NUA, 2010. – 408 s.

16. Ruchka A. Osobennosti sistemnoj transformacii sovremennoho ukrainskogo obshhestva // Sovremennoe obshhestvo. – 1994. – №4. – S.14.

17. Kataev S.L. Ukrai'ns'ke suspil'stvo. – Zaporizhzhja: GU "ZIDMU", 2005. – 197 s.

18. Shtompka P. Sociologija. Teorija sovremennoho obshhestva. Per. S pol'sk. S.M. Chervonoi. – M.: Logos, 2005. – 664 s.

19. Tofler. 3 volna.

20. Tancher V.O., Kucherenko O. Politychni partii' ta ruhy u svitli "sytuacii' postmodernu". – K., 1997.

21. Pro vyshhu osvitu: Zakon Verhovnoi' Rady Ukrainy vid 17.01.2002 p. №2984-III // Vyshha osvita v Ukraini: Normat.–prav. reguljuvannja / M–vo justycii' Ukrainy, M–vo osvity i nauky Ukrainy; Za zag. red. A.P. Zajcja, B.C. Zhuravs'kogo. – K.: Forum, 2003. – S.175–232.

Mihajleva E.G., National Pedagogical University M.P. Dragomanova (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com;

Savosh G.P., National Pedagogical University M.P. Dragomanova (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Educational process in universities in Ukraine: current priorities and practical results

Education is examined as a social institute due to that the socialgenetic mechanism of recreation of society functions on the whole, and also the state and his insti-

tutes. He largely determines and provides becoming and improvement of personality, development and transmission of new knowledge, motion of acquisitions of culture from a generation to the generation and others like that.

Keywords: education, social institute, educator process, INSTITUTION of higher learning.

Михайлева Е.Г., Национальный педагогический университет им.

М.П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com;

Савош Г.П., Национальный педагогический университет им.

М.П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Воспитательный процесс в вузах Украины: современные приоритеты и практические результаты

Образование рассматривается как социальный институт, благодаря которому функционирует социальногенетический механизм воссоздания общества в целом, а также государства и его институций. Он в значительной степени определяет и обеспечивает становление и усовершенствование личности, разработку и передачу новых знаний, движение приобретений культуры от поколения к поколению и тому подобное.

Ключевые слова: образование, социальный институт, воспитательный процесс, ВУЗ.

* * *

УДК 351.862

Шелюк Л.

кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Рівне), gileya.org.ua@gmail.com

Якість і відкритість освіти як національні пріоритети її демократичного розвитку в Україні

Розвиток сучасної освіти зумовлений такими ключовими чинниками як глобалізація, технологізація, інформатизація соціальних процесів, які значною мірою прискорюють темпи соціальних змін. В цих умовах освіта розгортається як складна соціальна система, яка ґрунтується на світоглядних і методологічних засадах відкритості та безперервності процесу пізнання. Відкрита освіта передбачає побудовану на інформаційних технологіях та дистанційному навчанні напружену самостійну роботу тих, хто навчається. Тому якість такої освіти є національним пріоритетом, важливим фактором і передумовою забезпечення національної безпеки держави, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства України.

Ключові слова: освіта, відкрита освіта, демократизація освіти, якість освіти.

Під час вирішення завдання формування демократичної культури першою і, очевидно, головною є проблема модернізації змісту освіти, приведення його у відповідність до найновіших досягнень сучасної науки, культури і соціальної практики. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, до пріоритетів освіти сьогодення відносить зміня операувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, готують молодь до нових ролей в цьому суспільстві. Важливим сьогодні є не тільки вміння операувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, операувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись впродовж життя.

Освіта сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформуувати або розвинути в учнів, студентів, слухачів у першу чергу вміння вчитись. Сьогодні домінують такі тенденції, як запровадження основного ядра знань, своєрідного базового мінімуму, на якому вибудовується подальший комплекс знань, вмінь, відношень, навичок, компетентностей; формування цілісного сприйняття світу; оновлення змісту традиційних дисциплін; запровадження нових нормативних і спеціальних курсів [1, с. 26]. І це повною мірою відповідає концепції і духу демократичних перетворень, оскільки передбачає свободу вибору форм навчання, самосвідомість,